

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В АРАБСЬКИХ КРАЇНАХ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Анотація. У статті проаналізовано такі демографічні процеси в країнах регіону як смертність населення, в тому числі дитяча смертність (дітей до 5 років), очікувана тривалість життя населення, народжуваність для різних вікових груп жінок та вплив на ці показники таких процесів як урбанізація, поліпшення системи охорони здоров'я, підвищення рівня освіти, в т.ч. у жінок, тощо. Зроблено висновок, що покращення системи охорони здоров'я, підвищення соціально-гігієнічної культури населення, поліпшення постачання населення якісною питною водою, зниження частки неписьменного населення – все це сприяло зниженню коефіцієнтів смертності в арабських країнах Перської затоки до показників, близьких показникам найбільш розвинених держав світу.

Ключові слова: смертність населення, дитяча смертність, очікувана тривалість життя населення, сумарний коефіцієнт народжуваності.

Summary. The article analyzes such demographic processes in the countries of the region as population mortality, including infant mortality (for children under 5 years old), life expectancy of the population, birth rates for different age groups of women and the impact on these indicators of such processes as urbanization, improvement of the health care system, raising the level of education, including women's education, etc. It was concluded that the improvement of the health care system, the improvement of the socio-hygienic culture of the population, the

improvement of the supply of quality drinking water to the population, the reduction of the share of the illiterate population – all this contributed to the reduction of the population mortality rates in the Arab countries of the Persian Gulf. As a result, these mortality rates became close to the indicators of the most developed countries in the world.

Key words: *population mortality, child mortality, life expectancy of the population, total birth rate.*

Постановка проблеми. Арабські країни Перської затоки протягом життя одного покоління здійснили «експеримент» з радикальної трансформації соціально-економічних відносин, що призвело до зміни рівня споживання населення, якості населення країн Затоки та характеру демографічних процесів. Аналіз процесу формування сприятливих умов щодо відтворення населення в цьому регіоні світу становить значний науковий і практичний інтерес.

Арабські країни Перської затоки, які характеризуються невеликою чисельністю корінного населення і стійкими патріархальними традиціями, відіграють важливу роль у світовому енергетичному секторі. Тут перетинаються інтереси не тільки арабських, але й багатьох інших держав, відбувається взаємодія різних світових культур і традицій, що має помітний вплив на демографічні процеси в цих країнах. За останні п'ятдесят років в умовах і способі життя корінного населення арабських країн Перської затоки відбувались радикальні зміни, в результаті чого у більшості їхніх жителів змінився стиль життя та характер праці. Враховуючи зазначене, пропонується розглянути та проаналізувати демографічні процеси **у контексті соціально-економічних перетворень** в країнах регіону.

Аналіз джерел та літератури. Аналіз досліджень та публікацій на дану тематику свідчить про недостатнє її висвітлення у науковому середовищі останніх десятиліть. Серед помітних робіт на цю тему можна назвати праці Д. Табутіна і Б. Шумейкера (див.:

Tabutin D., Schoumaker B. The Demography of the Arab World and the Middle East from the 1950s to the 2000s. *Population*. 2005. Volume 60, Issue 5–6. P. 505–615. URL: https://www.cairn-int.info/article-POPU_505_0611--the-demography-of-the-arab-world-and-the.htm), які зробили широкий огляд проблематики та дослідили демографічні процеси в арабському світі, включаючи країни Затоки, у період з 1950-х до 2000-х рр. Суттєвий вклад у дослідження демографічних та економічних процесів арабських країн Перської затоки зробив Н.С.А. Мохаммед (див.: Mohammed N.S.A. *Population and Development of the Arab Gulf States: The Case of Bahrain, Oman and Kuwait*. Routledge, 2016. 208 p.), який дослідив взаємозалежність демографічних показників від основних факторів економічного та соціального розвитку в таких країнах як Бахрейн, Оман та Кувейт. Також заслуговують на увагу змістовні роботи П. Клоусона (див.: Clawson P. *Demography in the Middle East: Population Growth Slowing, Women's Situation Unresolved*. The Washington Institute for Near East Policy. 2009. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/demography-middle-east-population-growth-slowng-womens-situation-unresolved>) та Б. Міркіна (див.: Mirkin B. *Population Levels, Trends and Policies in the Arab Region: Challenges and Opportunities*. *United Nations Development Programme*. Regional Bureau for Arab States. Arab Human Development Report. Research Paper Series, 2010. 41 p.), в яких, зокрема, досліджено скорочення темпів зростання населення арабських країн Перської затоки в залежності від таких чинників як підвищення рівня освіти, поліпшення системи охорони здоров'я та зростання рівня урбанізації населення. У той же час аналіз таких демографічних показників як смертність населення, у тому числі дитяча смертність, очікувана тривалість життя населення, народжуваність для різних вікових груп жінок в арабських країнах Перської затоки, зокрема в останнє десятиліття, має бути проведений більш детально, що і буде метою цієї роботи.

Вклад основного матеріалу статті. За останні 50 років демографічні процеси в країнах Перської затоки набули поміт-

ного динамізму. Істотно збільшилася чисельність населення країн регіону, зокрема в Бахреїні за період 1970–2020 рр. чисельність населення виросла у 7,1 рази, в Омані за той же період у 7 разів, у Саудівській Аравії в 6,1 рази, в Кувейті у 5,9 рази, у Катарі в 26,2 рази, в Об'єднаних Арабських Еміратах протягом 1975–2020 рр. у 16,6 разів. Зростання чисельності населення обумовлено позитивним природним приростом та істотним міграційним припливом з інших, переважно, мусульманських, країн.

Інші демографічні показники також зазнали суттєвих змін: скоротилася смертність, особливо дитяча смертність, зросла чисельність міського населення, збільшилася очікувана тривалість життя населення, активізувалась міграція. Певною мірою це стало результатом соціально-економічних змін, які відбувались у монархіях Перської затоки з середини 1970-х рр. завдяки збільшенню нафтових доходів. Модернізація та зростання рівня життя, «освітній бум», становлення сучасної системи охорони здоров'я, активна політика арабських держав Перської затоки на ринку праці – все це вплинуло на підвищення рівня життя населення, покращило репродуктивне здоров'я, збільшило тривалість життя і, зрештою, позначилося на демографічній ситуації в країнах регіону.

Найбільш суттєві зміни відбулися в динаміці показників смертності та середньої тривалості життя. Розвиток охорони здоров'я та поліпшення здоров'я населення є одним із пріоритетних завдань, які вирішуються країнами Перської затоки як на національному рівні, так і в рамках Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. Завдяки проведенню масової вакцинації населення, впровадженню ефективних та якісних медикаментів, створенню сучасної системи охорони здоров'я та забезпечення корінного населення безкоштовними медичними послугами країнам Затоки вдалося подолати такі захворювання, як малярія, проказа, трахома, дифтерія та встановити контроль над зовнішніми факторами смертності.

Зростання тривалості життя населення арабських країн Перської затоки було підкріплено відповідними соціально-економічними змінами. У 2019 р. найвищий показник очікуваної тривалості життя для обох статей був відзначений у Катарі (80,2 роки), а найнижчий в Саудівській Аравії (75,1 рік). Одночасно суттєво скоротився розрив в очікуваній тривалості життя при народженні для жінок і чоловіків, який становив від 4,2 років в Омані до 1,8 років у Кувейті.

У 2019 р. практично у всіх арабських країнах Перської затоки показник очікуваної тривалості життя при народженні для чоловіків перевищував 75 років, досягнувши максимуму у Катарі – 79,1 років. Тільки в Кувейті він залишався трохи нижчий за 75 років, а саме – 74,8 років. Розрив в очікуваній тривалості життя при народженні жінок та чоловіків різниться від 1,8 років у Кувейті до 4,2 років в Омані. Така демографічна динаміка обумовлена низкою чинників, до яких відносяться покращення постачання питної води та підвищення доступності медичної допомоги, зростання ВВП на душу населення, зниження частки неписьменних серед дорослих жінок, збільшення частки дівчат, які відвідують школу тощо.

Таблиця 1.

Середня очікувана тривалість життя в арабських країнах Перської затоки у 2019 р.

	чоловіки	жінки	обидві статі	Розрив у тривалості життя між жінками та чоловіками
Катар	79,1	82,0	80,2	+2,9
Кувейт	74,8	76,6	75,5	+1,8
Бахрейн	76,4	78,4	77,3	+2

Оман	76,1	80,3	77,9	+4,2
ОАЕ	77,3	79,3	78,0	+2
Саудівська Аравія	73,9	76,8	75,1	+2,9

Пріоритетними для урядів арабських країнах Перської затоки протягом останніх п'ятдесяти років були завдання, пов'язані з доступністю безпечної питної води для населення та забезпеченістю санітарними засобами первинної гігієни. Першою країною, яка забезпечила все населення якісною питною водою, став Кувейт. Одночасно, у всіх країнах Затоки відбувалось різке зменшення дитячої смертності та смертності немовлят.

На зниження коефіцієнту дитячої смертності у країнах Затоки значний вплив мали соціально-економічні фактори, зокрема частка дівчат, що відвідують школу; рівень урбанізації, який наразі перевищує 80% у країнах Затоки; рівень ВВП на душу населення (понад 10 тисяч доларів США у 2020 р.). Загалом, якщо рівень ВВП на душу населення не досягає порогового значення, його можуть компенсувати більш високі показники урбанізації, або частки дівчат, які відвідують школу.

Підтримка протягом тривалого періоду часу високого рівня ВВП на душу населення та рівня урбанізації сприяє формуванню стійкої тенденції зниження коефіцієнту дитячої смертності. Втім, існують й інші соціально-економічні фактори. В умовах економічного підйому в арабських країнах Перської затоки, який тривав декілька останніх десятиліть, покращилась робота системи охорони здоров'я, що призвело до зниження рівня смертності немовлят та дитячої смертності (дітей до 5 років).

До середини 1970-х років відсутність доступу до сучасного медичного обслуговування, низький рівень грамотності та санітарної культури населення, а також короткий інтервал між народженнями були причиною стабільно високої материнської смертності в арабських країнах Перської затоки. Однак, за дани-

ми Фонду ООН з народонаселення, у 2009 р. частка пологів, які проходили за допомогою кваліфікованих лікарів або акушерок, сягала вже 100% у Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах; 99% у Бахреїні, 98% в Омані та 96% у Саудівській Аравії. Зростання частки жінок, які народжують за допомогою лікаря, пояснює зниження материнської смертності.

Покращення системи охорони здоров'я, підвищення соціально-гігієнічної культури населення, поліпшення постачання населення якісною питною водою, зниження частки неписьменного населення – все це сприяло зниженню коефіцієнтів дитячої смертності в країнах Затоки до показників, близьких показникам найбільш розвинених держав світу. Одночасно відбулося суттєве зниження дитячої смертності (дітей до 5 років). Протягом 1975–2010 рр. цей показник зменшився у 5–10 разів і становив від 10‰ в Об'єднаних Арабських Еміратах до 24‰ в Саудівській Аравії.

Зниження смертності об'єктивно сприяло зростанню середньої тривалості життя. Якщо у 1970 р. очікувана тривалість життя при народженні для обох статей у більшості країн Перської затоки ледь перевищувала 60 років, а в Омані та Саудівській Аравії не досягала і 50 років, то у 2010 р. цей показник країн Затоки перевищив 75-річний рубіж.

З різною швидкістю, але до початку 1990-х рр. всі арабські країни Перської затоки минули першу фазу демографічного переходу і вступили в другу його фазу, коли на тлі стійкої тенденції до зниження рівня смертності почалося помітне зниження рівня народжуваності. Це спричинило поступове уповільнення темпів природного приросту населення протягом 1990-х рр. Як наслідок, коефіцієнт щорічного природного приросту протягом 2005–2010 рр. становив у Катарі 1%, в ОАЕ 1,3%, у Кувейті та Бахреїні 1,6%, в Омані 1,9%, у Саудівській Аравії 2%. Водночас у всіх країнах Затоки цей показник знизився на 30–50% порівняно з початком 1990-х рр.

Проаналізуємо зміни вікових коефіцієнтів народжуваності, прийняв за точку відліку середину 1990-х років. У цей час коефі-

цієнт народжуваності становив у Саудівській Аравії, Омані, Бахреїні, Об'єднаних Арабських Еміратах, Катарі і Кувейті 33,5‰¹², 33,1‰, 26,3‰, 23,0‰, 22,8‰ і 18,0‰ відповідно. За період 1995-2010 рр. зниження коефіцієнту народжуваності складало у Саудівській Аравії, Омані, Бахреїні, Об'єднаних Арабських Еміратах, Катарі і Кувейті 10,2‰, 14‰, 5,6‰, 9‰, 8,7‰ і 0,7‰ відповідно. У 1990-ті роки найбільш високі показники народжуваності спостерігались у Бахреїні, Кувейті та ОАЕ у жінок у віковому інтервалі 20–39 років. В Омані та Саудівській Аравії у цей період відносно високий рівень народжуваності спостерігався у всіх вікових групах.

У період 1995–2005 рр. максимальні показники частки жінок, що мали 3-х і більше дітей у віковій групі 35-39 років, були зафіксовані в Бахреїні, Омані та Об'єднаних Арабських Еміратах і склали 76,9%, 93,6%, 92,3% відповідно; у жінок вікової групи 40–44 роки в Саудівській Аравії (92,3%). Наприкінці репродуктивного періоду в Омані, Саудівській Аравії та ОАЕ у жінок даний показник був майже однаковий – 93,4%, 92,2%, та 92% відповідно. Також схожа ситуація наприкінці репродуктивного періоду спостерігалась у жінок в Катарі і Бахреїні.

У період 1995–2005 рр. в арабських країнах Перської затоки показники середнього віку матері знаходились у діапазоні від 30,3 років в Кувейті до 31,4 років у Саудівській Аравії. Водночас тенденція до зниження народжуваності у жінок наймолодшої вікової групи (15–19 років) та незначному збільшенню у жінок старших вікових груп спостерігалась у всіх країнах Затоки. Рівень бездітності в цих країнах у зазначений період залишався відносно низьким – від 2,1% до 8,9%.

Аналізуючи дані за останні 50 років (1970-2020 рр.) по арабських країнах Перської затоки, можна відзначити поступове зниження основного показника, який визначає рівень народжувано-

¹² Загальний коефіцієнт народжуваності, який становить число живонароджених на тисячу осіб населення у середньому за відповідний рік

сті, а саме сумарного коефіцієнту народжуваності¹³ для жінок. У всіх країнах Затоки на початку 1970-х років сумарний коефіцієнт народжуваності становив не менше 7 дітей на одну жінку репродуктивного віку за весь період її життя. Але, починаючи з середини 1970-х років триває процес поступового, проте невпинного зниження народжуваності в країнах цього регіону. Якщо у 1975 р. в Саудівській Аравії сумарний коефіцієнт народжуваності становив 7,3 дитини на одну жінку репродуктивного віку, у 1985 р. – 7,02 дитини, то у 1995 р. вже 5,45, у 2005 р. – 3,65, у 2015 р. – 2,72, а у 2020 р. – 2,34 дитини на одну жінку репродуктивного віку, наближаючись до рівня простого відтворення населення, який становить 2,2 дитини. В Омані ця тенденція мала ще більш стрімку динаміку: якщо у 1975 р. в Омані сумарний коефіцієнт народжуваності становив 7,41 дитини на одну жінку репродуктивного віку, а у 1985 р. підвищився до 8,32, то у 1995 р. він вже складав 6,27 дитини на одну жінку репродуктивного віку. Починаючи з середини 1990-х років падіння народжуваності в Омані, який до цього був країною з найбільшим рівнем народжуваності серед країн Затоки, набуло небувалого розмаху. Всього за 15 років сумарний коефіцієнт народжуваності в цій країні впав з 6,27 у 1995 р. до 2,78 у 2020 р. Водночас у таких країнах як Кувейт, Бахрейн, Катар та Об'єднані Арабські Емірати сумарний коефіцієнт народжуваності знизився настільки радикально, що тепер знаходиться нижче рівня простого відтворення населення в цих країнах, що в свою чергу є унікальним явищем для країн арабського світу. У 2020 р. сумарний коефіцієнт народжуваності становив в Кувейті 2,07, в Бахреїні – 1,94, у Катарі – 1,83 і в ОАЕ – 1,37 дитини на одну жінку репродуктивного віку.

Демографи відзначають тісний взаємозв'язок між показниками зростання населення та економічного розвитку. Сукупність

¹³ Сумарний коефіцієнт народжуваності, який найточніше вимірює рівень народжуваності і визначається середньою кількістю народжень у однієї жінки в гіпотетичному поколінні за все її життя за умов збереження існуючих рівнів народжуваності у кожному віці незалежно від смертності та змін вікового складу населення

таких факторів як рівень урбанізації, частка дітей, що відвідують початкову школу, співвідношення чоловіків та жінок, рівень ВВП на душу населення, дозволяє виявити особливості їх взаємодії і впливає на процеси народжуваності.

Характерно, що зниження рівня народжуваності в монархіях Перської затоки відбувається в умовах, коли, на відміну від багатьох інших країн, державні зусилля в галузі політики народонаселення у країнах Затоки аж ніяк не ставлять за мету скорочення темпів зростання населення. Швидше навпаки: оскільки всі держави (крім Саудівської Аравії) відрізняються низькою чисельністю населення, приріст населення відповідає інтересам їхніх правителів. Таким чином, можна зробити висновок про те, що зниження рівня народжуваності в країнах Затоки має суто об'єктивний характер – це результат формування нової моделі відтворення населення, заснованої на відносно низькому рівні смертності; поліпшенні репродуктивного здоров'я жінок та зниження дитячої смертності; поширенні освіти серед жінок та дітей; зміні сімейного укладу у зв'язку з переселенням кочівників та землеробів у міста.

Каталізатором демографічних змін в арабських країнах Перської затоки була трансформація соціальної структури суспільства. Основою соціальної структури в аравійських монархіях є усталені родоплемінні відносини. Необмежена монархічна влада поєднується із жорсткою ієрархією традиційних верств суспільства.

Сталість традиційних основ аравійського суспільства є важливою позицією правлячих режимів країн Перської затоки. Однак під впливом стрімкої економічної трансформації, що почалася внаслідок нафтового буму, відбуваються також зміни й у соціальній структурі суспільства. Племінна аристократія країн Перської затоки, яка має політичну владу, у ході економічної трансформації перетворилась одночасно на привілейовану частину місцевої буржуазії. З середніх верств суспільства, представники яких отримали хорошу освіту, також формується велика й середня бур-

жуазія, яка отримує доступ до вищих державних постів. З іншого боку, із розвитком нафтової промисловості молоді покоління бедуїнів виявилися втягнутими у ринок праці, насамперед у роботу на нафтових промислах. Також в результаті державних переселенських програм десятки тисяч кочівників перейшли на осілий спосіб життя та оселилися у містах та промислових районах.

Урбанізація, яка розпочалась у країнах Аравійського півострову у 1970-ті – 1990-ті роки, відіграла велику роль у поступовому розкладі племінної громади. Внутрішня трудова міграція до міст поступово виривала бедуїнів з племені та втягувала у сучасне міське життя, формуючи у них новий рівень споживання та послаблюючи патріархально-родові зв'язки. На сприятливому економічному ґрунті швидко став зростати арабський середній клас: службовці державних та місцевих адміністративних установ, приватних компаній, національна інтелігенція, офіцерство. Важливим показником змін, що відбувалися у суспільстві, став справжній освітній бум, який розпочався у 1970-ті – 1980-ті роки.

Демографічні наслідки соціальної трансформації традиційного аравійського суспільства з особливою очевидністю виявляються через зміну ролі та статусу жінок. У всіх країнах Перської затоки відбувається зростання частки грамотних жінок та охоплення дівчат шкільною освітою. У 2005 р. відсоток дівчат, які навчаються у школі, досяг 95–100% (крім Оману та Саудівської Аравії, де цей показник становив відповідно 80% та 65%).

Зростання освіти у жінок неминуче призводить до зміни їхнього статусу в суспільстві, їхнього більшого залучення до праці поза домом. Загалом рівень зайнятості жінок у суспільному виробництві в державах Затоки є відносно високим для країн із сильними ісламськими традиціями. У 2000 р. рівень економічної активності жінок (середній серед шести країн Затоки) у віковій групі 25–44 роки становив 46,4%, а у віковій групі 20–24 роки – 39,6%.

Арабські країни Перської затоки стикаються з однією загальною проблемою, пов'язаною з їх географічним розташуванням

та природно-кліматичною ситуацією. Це нестача прісної води. Ступінь забезпеченості водними ресурсами істотно впливає на розміщення населення і певною мірою ставить межі його зростання. Наразі більшість населення всіх країн Затоки дедалі більше концентрується уздовж вологішої прибережної смуги, що посилюється процесом урбанізації.

Одним з важливих факторів, що визначають демографічну ситуацію в країнах Затоки, є гострий гендерний дисбаланс, який виражається в переважанні чисельності чоловічого населення над жіночим. Це пояснюється як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. З одного боку, традиційна мусульманська культура вітає народження хлопчиків. З іншого боку, статева диспропорція в країнах Перської затоки посилюється міграційним припливом. Наразі приплив мігрантів представлений головним чином тимчасовими робітниками, тому вони суттєво не впливають на демографічні характеристики, проте призводять до асиметрії чоловічої та жіночої частин віково-статевої піраміди наявного населення країн Затоки. Це створює, зокрема, особливу, сприятливу для жінок ситуацію на шлюбному ринку і відбивається у пом'якшенні суворих мусульманських традицій.

Таким чином, своєрідність віково-статевої структури населення в арабських країнах Перської затоки відрізняється, з одного боку, переважанням чоловічого населення, особливо у молодому та працездатному віці, та, з іншого боку, тенденцією звуження «основи» вікової піраміди, яка намітилась останніми роками. Частка дітей віком до 14 років у населенні країн Затоки повільно знижується. При цьому частка населення похилого віку залишається незначною і становить від 2% до 4%.

В результаті стабільна тенденція до скорочення загального демографічного навантаження відбувається виключно за рахунок скорочення частки населення дитячого віку. У 2005 р. вона становила від 28 непрацездатних на 100 працездатних у Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах до 42 непрацездатних на 100 працездатних у Саудівській Аравії.

Наразі в країнах Перської затоки сформована вікова структура населення, де є невелика частка населення літнього віку та частка населення дитячого віку, що поступово зменшується. Це дає країнам регіону значний шанс для прискорення економічного розвитку, оскільки існує тенденція до зменшення загального коефіцієнта демографічного навантаження для населення працездатного віку. Оскільки різні вікові групи населення мають різні моделі співвідношення споживання та накопичення, зменшення частки дитячих вікових груп, які є «чистими споживачами», та відповідне збільшення частки працездатних вікових груп, у яких співвідношення споживання та накопичення змінюється на користь накопичення (інвестування), дає можливість більше зароблених громадянами коштів спрямовувати на цілі інвестування, тобто економічного розвитку, принаймні у короткостроковій та середньостроковій перспективі.

Те, наскільки цей шанс може бути використаний державами Перської затоки, залежить від ступеня залучення населення працездатного віку до економічної діяльності. Уряди країн Затоки розуміють це і саме тому активно здійснювана ними державна політика зайнятості націлена на стимулювання економічної активності громадян, розширення їхньої участі на ринку праці та у підприємницької діяльності.

Використані джерела і література

1. Clawson P. Demography in the Middle East: Population Growth Slowing, Women's Situation Unresolved // The Washington Institute for Near East Policy. 2009. March 16. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/demography-middle-east-population-growth-slowing-womens-situation-unresolved>
2. Fertility Declining in the Middle East and North Africa // Population Reference Bureau. Washington, 2008.
3. Mirkin B. Population Levels, Trends and Policies in the Arab Region: Challenges and Opportunities // United Nations Development Programme. Regional Bureau for Arab States. Arab Human Development Report. Research Paper Series, 2010. 41 p.

4. Mohammed N. S. A. Population and Development of the Arab Gulf States: The Case of Bahrain, Oman and Kuwait / Routledge, 2016. 208 p.
5. Omran A.R., Roudi F. The Middle East Population Puzzle // *Population Bulletin*. Washington, 1993. Vol. 48, № 1. 40 p.
6. Roudi-Fahimi F. Population Trends and Challenges in the Middle East and North Africa // Population Reference Bureau. Washington, 2001. URL: <https://www.prb.org/resources/population-trends-and-challenges-in-the-middle-east-and-north-africa/>
7. Shawky S. Infant mortality in Arab countries: sociodemographic, perinatal and economic factors // *Eastern Mediterranean Health Journal*. 2001. Volume 7, № 6.
8. Tabutin D., Schoumaker B. The Demography of the Arab World and the Middle East from the 1950s to the 2000s. // *Population*. 2005. Volume 60, Issue 5-6. P. 505-615. URL: https://www.cairn-int.info/article-E_POPU_505_0611--the-demography-of-the-arab-world-and-the.htm
9. Youth in the Middle East and North Africa: Demographic Opportunity or Challenge? // Population Reference Bureau. Washington, 2007.

УДК 327.39 (53)

Гуцало С.Є.

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЗИЦІЇ КРАЇН-ЧЛЕНІВ РСАДПЗ ЩОДО ПАЛЕСТИНСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ

***Анотація.** Досліджуються проблеми еволюції позиції країн-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Бахрейн, Оман) щодо близькосхідного врегулювання в контексті глобальних геополітичних змін у регіоні протягом кінця ХХ – початку ХХІ століття.*

***Ключові слова:** Близький Схід, Ізраїль, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Бахрейн, Оман, Арабська мирна ініціатива, Угоди Авраама.*